

LUNA

Anne Hjørnegård Bjerke

Bacheloroppgave

Skolens demokratioppdrag – utdanner skolen demokratisk aktive medborgere?

The Democratic Mission for Education – Does our School Contribute Democratic
Citizens?

Grunnskolelærerutdanning 5.-10. trinn

Vår 2017

Samtykker til tilgjengeliggjøring i digitalt arkiv Brage JA NEI

Norsk sammendrag

Tittel: Skolens demokratiopdrag – utdanner skolen demokratisk aktive medborgere?	
Forfatter: Anne Hjørnegård Bjerke	
År: 2017	Sider: 38
Emneord: Demokrati, medborger, skolens samfunnsopdrag	
Sammendrag: <p>Formålet med denne oppgaven har vært å undersøke hvilke mulighetsrom sentrale styringsdokumenter for grunnskolen gir lærere til å utdanne aktive demokratiske medborgere. Oppgaven presenterer en studie av styringsdokumenter og faglitteratur som drøfter ulike aspekter ved demokrati og demokratisk dannelse i grunnskolen. Studien har dannet grunnlaget for dybdeintervjuer av tre lærere.</p> <p>Opplæringslova og læreplanverket gir betydelig rom for demokratiopplæring i alle fag. Med støtte i faglitteratur viser jeg at for å utdanne elever til aktive demokratiske medborgere er opplæring <i>om, for</i> og <i>gjennom</i> demokrati nødvendig. Faglitteraturen påpeker at opplæring <i>om</i> og <i>for</i> demokrati forekommer i høyere grad i undervisning enn opplæring <i>gjennom</i> demokrati. Mine informanter hevder å drive opplæring på alle nivåer, noe som imøtekommer målene som fremkommer i forslag til ny generell del av læreplanen om å <i>praktisere</i> demokrati.</p>	

Engelsk sammendrag (abstract)

Title: The Democratic Mission for Education – Does our Schools Contribute Democratic Citizens?	
Author: Anne Hjørnegård Bjerke	
Year: 2017	Pages: 38
Keywords: Democracy, Citizens, Democratic Mission for Education	
Summary: <p>The purpose of this bachelor's thesis was investigate hoe the national curriculum for primary school open for teachers to educate active, democratic citizens. The thesis presents a study of policy documents and educational literature, discussing different aspects of democracy and democratic education in primary and lower secondary school. These investigations contributed in depth interviews with three teachers.</p> <p>The Education Act and the National Curriculum both open for diverse learning teaching about democracy and in citizenship in all taught subjects. Based on my studies, it is possible to suggest that to educate pupils to become active and democratic citizens, this require educational activities, <i>about</i>, <i>for</i> and <i>through</i> democracy. Educational literature implies that education <i>about</i> and <i>for</i> democracy is more frequent than education <i>through</i> democracy. My informants calm that they teach democracy on all levels. If this is correct, their teaching practice already accommodates the general objectives for teaching, learning and practicing democracy already accommodate the general objectives for teaching, learning and practicing democracy and citizenship in a draft version of a general part of the curriculum.</p>	

Forord

Denne teksten leveres som bacheloroppgave ved Høgskolen i Innlandet, Hamar. Tema for oppgaven har jeg valgt av flere grunner. Jeg selv er samfunnspolitisk aktiv og ønsker som lærer å arbeide systematisk med å ”fremme demokrati” i skolesammenheng. For å kunne realisere det å kunne bruke dette aktivt i mitt arbeid, må jeg vite hva som faktisk ligger i begrepet, noe som gjorde meg nysgjerrig. Oppgaven har utviklet seg mye gjennom arbeidsprosessen. Fra mitt opprinnelige utgangspunkt, arbeid med barn- og unges kommunestyre i ungdomsskolen, utviklet jeg en problemstilling som undersøker om og hvordan sentrale styringsdokumenter i skolen og faglitteratur åpner mulighetsrom for å utvikle elevenes demokratiske forståelse og medborgerskap. Jeg har lært mye av hele arbeidsprosessen, både om demokrati og medborgerskap i skolen, men også om det å skrive en oppgave.

I løpet av arbeidet med denne oppgaven har jeg fått god hjelp. Jeg vil rette en stor takk til min veileder, Inger Mokkelbost Haug for nyttig hjelp til å finne relevant litteratur, god støtte, inspirasjon og konstruktive tilbakemeldinger gjennom hele prosessen. Jeg vil også takke lærerne som tok seg tid til å stille opp til intervju. Takk til medstudenter for støtte og korrekturlesing.

Anne Hjørnegård Bjerke

Hamar, 29. mai 2017

Innhold

NORSK SAMMENDRAG	3
ENGELSK SAMMENDRAG (ABSTRACT).....	4
FORORD	5
INNHold	6
1. INNLEDNING	8
1.1 OPPGAVENS OPPBYGGING	9
2. TEORI	10
2.1 STYRINGSdokumenter	10
2.1.1 <i>Opplæringslova</i>	11
2.1.2 <i>Kunnskapsløftet</i>	11
2.1.3 <i>Forslag til ny generell del av læreplanen</i>	13
2.1.4 <i>Demokratibegrepet i LK06</i>	14
2.2 BEGREPSAVKLARING: DEMOKRATI OG DEMOKRATISK MEDBORGERSKAP.....	15
2.2.1 <i>Demokrati – politisk system eller livsholdning?</i>	15
2.2.2 <i>Demokratisk medborgerskap</i>	16
2.3 DEMOKRATISKE MEDBORGERE I SKOLEN	17
2.3.1 <i>Opplæring om, for og gjennom demokrati</i>	17
2.4 OPPSUMMERING	18
3. METODE	20
3.1 VALG AV METODE	20
3.1.1 <i>Valg av teori</i>	20
3.1.2 <i>Kvalitativt forskningsintervju</i>	20
3.1.3 <i>Fokuset i intervjuguiden</i>	21

3.1.4	<i>Utvalg av informanter</i>	21
3.1.5	<i>Etikk</i>	22
3.1.6	<i>Begrensninger i valg av arbeidsform</i>	22
4.	PRESENTASJON AV FUNN	24
4.1	LÆRERNES FORSTÅELSE AV DEMOKRATI OG MEDBORGERSKAP.....	24
4.2	LÆRERNES OPPFATNING AV DEMOKRATIOPLÆRINGEN VED SIN SKOLE	25
4.3	OPPSUMMERING	26
5.	DRØFTING	27
5.1	DRØFTING AV PROBLEMSTILLINGEN I FORHOLD TIL LÆRERNE.....	27
5.2	DRØFTING AV PROBLEMSTILLING OPP MOT TEORI.....	28
5.3	DRØFTING AV NY OG GJELDENE GENERELL DEL OPP MOT STRAYS TEORI	30
5.4	OPPSUMMERING	32
6.	AVSLUTNING OG KONKLUSJON	33
	LITTERATURLISTE	34
7.	VEDLEGG	36
7.1	INTERVJUGUIDE	36
7.2	SAMTYKKEERKLÆRING.....	37

1. Innledning

Temaet i denne oppgaven er demokratisk medborgerskap i skolen. Det har jeg valgt på bakgrunn av at jeg skal bli lærer i ungdomsskolen og undervise blant annet i samfunnsfag der demokrati inngår som en del av mitt formelle læringsoppdrag. Jeg er selv samfunnspolitisk aktiv og har en interesse for barn og unges deltakelse både på skolen og i samfunnet. Jeg opplever de siste årenes lave valgdeltakelse som skremmende, samtidig som jeg merker at unge i dag, blant annet mine venner, ikke ser på demokrati og det å få mulighet til å være med å påvirke det samfunnet vi lever i, som viktig eller interessant. På bakgrunn av dette ønsket jeg å undersøke hvilket demokratisk oppdrag skolen har, og hvilken demokratisk opplæring elevene får på skolen. Ellers i samfunnet ser jeg også utfordringer både nasjonalt og internasjonalt når det kommer til demokrati. Jeg ønsket derfor å undersøke hvordan skolen egentlig skal utvikle demokratiske medborgere og hva som faktisk skjer i skolen i dag.

Som lærer må jeg arbeide innenfor det formelle rammeverket samfunnet setter for skolen. Min oppgave som lærer er både å forstå og tolke dette samfunnsoppdraget slik at jeg kan realisere læreplanens intensjon. Som lærerstudent er mitt oppdrag å studere og bearbeide dette rammeverket og sentralt tilhørende faglitteratur slik at jeg blir en best mulig lærer.

Ut fra tidligere tanker og fra den nye kunnskapen jeg har fått gjennom å lese faglitteratur, utviklet jeg problemstillingen: **Hvordan etablerer læreplanverket mulighetsrom for lærere i å utdanne demokratisk handlende elever og aktive medborgere?** Demokratiet og aktivt demokratisk handlende medborgere er nødvendig for at samfunnet skal fungere nå og i fremtiden. Madsen og Biseth formidler at for å utvikle demokratisk kompetanse blant elever bør grunnlaget for all undervisning i alle fag være nettopp dette (2014, s. 20). Hvilket mulighetsrom læreplanverket legger til grunn for demokratiopplæringen er avgjørende for hvilken praksis som forekommer på de enkelte skolene og klasserommene. Jeg kunne innenfor dette temaet gått inn på et globalt eller flerkulturelt perspektiv eller sett på elevers demokratiopplæring utenfor klasserommet, men i denne oppgaven har jeg valgt å utforske

hvilke mulighetsrom læreplanverket gir lærerne for å utdanne aktive demokratiske medborgere. I mitt arbeid med å forstå rammeplanverket, har jeg hentet støtte og inspirasjon fra sentral fagdidaktikk og faglitteratur som omhandler demokrati i skole og samfunnsfag. For meg har særlig Strays teori om opplæring *om, for, og gjennom* demokrati blitt sentralt og vil bli brukt gjennom hele oppgaven (Stray, 2012, s. 21; Stray, 2011, s. 107-108).

1.1 Oppgavens oppbygging

Oppgavens første del presenterer tekster knyttet til demokrati og demokratisk medborgerskap i skolen. Kapitlet er delt i to. Etter en redegjørelse av styringsdokumenter i skolen, presenterer jeg sentral litteratur om begrepene demokrati og demokratisk medborgerskap og hvordan en kan fremme demokrati i klasserommet på en god måte.

I oppgavens andre del redegjør jeg for hvilken metode jeg har brukt for å besvare oppgaven. Oppgaven er en litteraturstudie av styringsdokumenter for skolen, samt faglitteratur som omhandler jobbing med demokrati i skolen. For å få en reell tilnærming til hvordan demokratiopplæringen kan skje i praksis, har jeg foretatt meg tre dybdeintervjuer av lærere i ungdomsskolen.

Jeg presenterer funnene fra mine intervjuer før jeg drøfter faglitteraturen og funnene opp mot min problemstilling. Jeg drøfter også dagens gjeldende læreplan og forslag til ny generell del av læreplanen opp mot Strays teori om demokrati og aktive medborgere.

2. Teori

Hvordan vi forstår demokratibegrepet vil ha innvirkning på både hvordan vi forstår læreplaner og hva vi velger å undervise om og i. Dette kapitlet studerer og presenterer to ulike dokumenttyper. Først redegjør jeg for hva Opplæringslova og Kunnskapsløftet sier om demokrati i skolen. Jeg har valgt meg ut noen områder i læreplanen som jeg ser nærmere på samtidig som jeg ser på hva forslaget til ny generell del av læreplanen sier om demokrati. Deretter gir jeg en kort omtale av hvordan demokratibegrepet virker todelt i Kunnskapsløftet.

Jeg redegjør for forståelse av demokratibegrepet slik de presenteres i faglitteratur tilknyttet skole og utdanning. Etter en generell presentasjon av begrepet, går jeg nærmere inn på hva som ligger i dialogdemokrati og presenterer deretter begrepet demokratisk medborgerskap. Avslutningsvis i dette kapitlet ser jeg på hvordan demokratiopplæringen kan foregå i skolen. Her er Strays nivådelte modell demokrati en sentral del (Stray, 2012, s. 21; Stray, 2011, s. 107).

2.1 Styringsdokumenter

Teksten under omhandler hvordan styringsdokumentene omtaler demokrati og målet med demokratiopplæringen i skolen. Jeg tar utgangspunkt i formålsparagrafen i Opplæringslova. I Kunnskapsløftet undersøker jeg generell del og prinsipper for opplæringen med fokus på Læringsplakaten. I læreplanen for fag ser jeg på læreplanen for samfunnsfag, og tar spesielt for meg kompetansemålene etter 10. årstrinn. Til slutt vil jeg ta for meg hvordan demokrati og demokratiopplæringen kommer frem i forslag til ny generell del av læreplanen som Kunnskapsdepartementet sendte på høring våren 2017.

2.1.1 Opplæringslova

Opplæringslovas formålsparagraf definerer skolens samfunnsmandat. Opplæringen skal ifølge denne ”fremje demokrati, likestilling og vitenskapleg tenkjemåte” (Opplæringslova, 1998, §1-1). Videre står det at elevene ”skal utvikle kunnskap, dugleik og holdningar for å kunne meistre liva sine og for å kunne delta i arbeid og fellesskap i samfunnet” (Opplæringslova, 1998, §1-1). Formålsparagrafen uttrykker entydig at demokratiopplæring og deltakelse i samfunnet er en av tre hovedoppgaver for opplæringen i skolen, og jeg har derfor grunnlag for å forvente at den aktive demokratiske medborgeren blir synliggjort og vektlagt i Kunnskapsløftet.

2.1.2 Kunnskapsløftet

Læreplanverket for Kunnskapsløftet, LK06, er delt inn i tre deler: Generell del av læreplanen, Prinsipper for opplæringen og Læreplaner for fag. LK06 ble implementert i den norske skolen høsten 2006. Nytt for LK06 var blant annet tredelingen av dokumentet. Generell del fra 1993 (Fagsider, 1995) ble fortsatt beholdt, Prinsipper for opplæringen tilførte noe nytt, og Læreplanene for fag var endret. I 2013 ble LK06 revidert for å styrke fagene og for å rette mer fokus på de grunnleggende ferdighetene. Med denne endringen kom ”utforskeren” inn som et hovedområde for kompetansemålene i samfunnsfag. Utforskeren har som hovedoppgave, slik jeg ser det, å danne selvstendige, utforskende og kritisk tenkende elever. Hovedområdet skal gripe inn i de andre hovedområdene i samfunnsfag og det skal arbeides parallelt med disse og de resterende kompetansemålene (Utdanningsdirektoratet, 2013, s. 3). Jeg har gjort et utvalg fra læreplanverket som jeg arbeider med i denne oppgaven, og gjør rede for hva det står om demokratiopplæringen i disse delene.

Innledningsvis i den generelle delen av læreplanen trekkes det frem at elevene skal lære å treffe valg med fornuft og at opplæringen skal fremme demokrati (Utdanningsdirektoratet, 2015a, s. 2). Det allmenndannende menneske understreker at ”Opplæringen har en hovedrolle i å formidle (...) den dannelsen alle må være fortrolige med om samfunnet skal

forbli demokratisk og samfunnsmedlemmene myndige” (Utdanningsdirektoratet, 2015a, s. 15). Avslutningsvis i innledningen står det ”Kort sagt, målet for opplæringa er å utvide evnene hos barn, unge og vaksne til erkjenning og oppleving, til innleving, utfalding og deltaking” (Utdanningsdirektoratet, 2015a, s. 2). Læreplanens generelle del konkretiserer og utdyper Opplæringslova gjennom å si at demokrati, deltaking og myndiggjøring er viktig i opplæringen. Det er interessant å lese at skolens oppdrag her er å utvikle elevenes forutsetninger for å kunne delta i samfunnet.

Læringsplakaten er et sammendrag av de viktigste punktene i Prinsipper for opplæringen, og er samlet i elleve punkter. I punkt fire står det at skolen skal ”stimulere elevene (...) i personleg utvikling og i styrking av eigen identitet, i det å utvikle etisk, sosial og kulturell kompetanse og evne til demokratiforståing og demokratisk deltaking” (Utdanningsdirektoratet, 2015b, s. 2). Teksten utdyper og konkretiserer videre hva demokratisk danning og deltakelse kan inneholde, og forsterker demokrati som en viktig del av opplæringen.

Hvert enkelt fag i skolen har sin egen læreplan. Jeg ser nærmere på gjennomgående læreplan i samfunnsfag (Utdanningsdirektoratet, 2013). Den innledende teksten, formål for samfunnsfag, presenterer en rekke utsagn om demokrati og viktigheten av at skolen fremmer opplæring for demokratisk medborgerskap. Jeg lar tre sitater herfra uttrykke samfunnsfagets demokratioppdrag (Utdanningsdirektoratet, 2013):

I eit demokratisk samfunn er verdiar som medverknad og likeverd viktige prinsipp. Sentralt i arbeidet med samfunnsfaget står forståing av og oppslutning om grunnleggjande menneskerettar, demokratiske verdiar og likestilling. Faget skal stimulere til og gje erfaring med aktivt medborgarskap og demokratisk deltaking. (s. 2)

Gjennom samfunnsfaget utviklar elevane medvit om korleis dei kan påverke det lokale og globale fellesskapet og sin eigen livssituasjon. (s. 2)

Kunnskap om samfunn og politikk har verdi i seg sjølv, og er samtidig ein føresetnad for demokratisk deltaking. Kunnskap om det politiske systemet i Noreg og i det internasjonale

samfunnet gjer at ein blir medviten om at politikk er prega av samarbeid, konflikt, påverknad og bruk av makt i ulike former. Gjennom samfunnsfaget får elevane verktøy til å analysere og drøfte historiske og aktuelle samfunnsspørsmål, og til å identifisere og diskutere ulike maktrelasjonar. (s. 2).

Fagplanen forsterker oppdraget om at elevene skal få kompetanse til å medvirke i samfunnet. Vi finner også pålegg om at elevene skal ha kunnskap om det politiske systemet både i Norge og internasjonalt. Samtidig skal faget gi elevene verktøy til å analysere og drøfte samfunnet.

Av 37 kompetansemål i samfunnskunnskap etter 10. årstrinn, refererer kun 3 av dem eksplisitt til demokrati. Andre kompetansemål i både samfunnskunnskap og de andre hovedområdene innenfor samfunnsfag, vil utvikle elevenes samfunnsforståelse og demokratisk beredskap. Dette er nødvendig for å bli demokratiske borgere (Utdanningsdirektoratet, 2009, s. 4). I disse kompetansemålene står det for eksempel at elevene skal kunne argumentere, se verdier og kunne drøfte. Jeg har valgt å trekke frem de kompetansemålene som eksplisitt nevner demokrati da disse ifølge Civic-undersøkelsen er målene lærere knytter direkte opp til demokratiopplæringen (gjengitt i Koritzinsky, 2014, s. 115-116). De tre kompetansemålene som sier noe eksplisitt om demokrati i kompetansemålene for samfunnskunnskap etter 10. årstrinn forteller at elevene skal kunne gjøre rede for ulike partier og deres syn på ulike saker, gjøre rede for politiske institusjoner i Norge og de skal kunne gi eksempler på hva medvirkning og demokrati innebærer i skolen (Utdanningsdirektoratet, 2013, s. 14). Disse kompetansemålene legger vekt på kunnskapsformidling, innsikt og forståelse.

2.1.3 Forslag til ny generell del av læreplanen

Kunnskapsdepartementet sendte våren 2017 ut et høringsforslag om ny generell del av læreplanen. I utkastet har demokrati og medvirkning blitt betydelig løftet og fått sin egen del under kapittel 1: Opplæringens verdigrunnlag. I tillegg har det fått en egen underoverskrift under kapittel 2.6: Tverrfaglige temaer (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 1). I kapittel 1.6:

Demokrati og medvirkning sies det at ”Skolen skal gi elevene mulighet til å medvirke og å lære hva demokrati betyr i praksis”. Denne delen legger videre vekt på at ”skolen skal fremme demokratiske verdier og holdninger” og et mål i demokratiopplæringen skal være at barn og unge skal ”kunne påvirke det som angår dem” (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 8).

Nytt i utkastet er også kapitlet om tverrfaglige temaer som skal gå igjen i alle fag i skolen. Det er valgt ut tre temaer som krever at elevene ”utvikler kunnskap og forståelse på tvers av fag, evner å se problemer fra mange sider og finner løsninger som bidrar til fellesskapet” (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 9). Ett av disse temaene er demokrati og medborgerskap der det står at alle elever skal ”stimuleres til samfunnsdeltakelse” og lære å ”delta i demokratiet” (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 13-14). Det understrekes altså her at demokratiopplæring er noe som skal skje gjennom deltakelse og problemløsning i fellesskap og at opplæringen skal skje kontinuerlig i mange fag i skolen, ikke bare samfunnsfag (Regjeringen, 2017).

2.1.4 Demokratibegrepet i LK06

LK06 har gjennomgående mange ulike referanser til skolens demokratioppdrag. Stray har sett på hvordan demokratibegrepet brukes og forstås i LK06. Hun hevder at i tillegg til å bli vektlagt for lite, preges demokratibegrepet av en uklar definisjon som kan skape forvirring og misforståelser blant lærere. Begrepet legger to ulike forståelser til grunn (Stray, 2012, s. 18-20). Dette stemmer med det jeg fant da jeg leste LK06. Spesielt den generelle delen gir en annen forståelse enn i resten av læreplanen (Stray, 2012, s. 18-20). Utkast til ny generell del av læreplanen som er ute på høring har som mål å skape en bedre sammenheng i hele læreplanen, noe som også gjelder demokratibegrepet (Regjeringen, 2017).

I den generelle delen blir demokrati forstått som viktigheten av behovet for fellesskap og en felles referanseramme (Stray, 2012, s. 20). I Prinsipper for opplæringen og Læreplaner for

fag blir demokratibegrepet forstått mer liberalt, der mangfold og ulikheter understrekes (Stray, 2012, s. 21). Det at vi alle er ulike er en ressurs for både skolen og samfunnet. Stray mener det er svært problematisk at politikerne ikke avklarer begrepet for demokratiopplæringen (Stray, 2012, s. 21).

2.2 Begrepsavklaring: demokrati og demokratisk medborgerskap

I denne delen redegjør jeg for hva som menes med de to begrepene demokrati og demokratisk medborgerskap. Jeg ser på demokrati som en måte å leve sammen på. Jeg går litt nærmere inn på hva som ligger i dialogdemokrati. Under demokratisk medborgerskap beskriver jeg hva som menes med begrepet, og to ulike måter å forstå begrepet på, tynt og tynt medborgerskap.

2.2.1 Demokrati – politisk system eller livsholdning?

Ifølge Imsen er demokrati for John Dewey ikke hovedsakelig et politisk system, men en livsholdning som ligger i alle (Imsen, 2016, s. 149). Et gjennomgående trekk hos de som har studert demokrati knyttet opp mot skolen, er at de beskriver demokrati som en måte å leve i et fellesskap der samtalen om fellesskapet er vesentlig. Denne kompetansen vil utvikles gjennom den demokratiske beredskapen elevene får gjennom blant annet drøfting, argumentering og verdspørsmål. Samtalen om fellesskapet utvikler ikke bare individer, men skaper også et bedre samfunn (Solhaug & Børhaug, 2012, s. 38; Stray, 2011, s. 22; Imsen, 2016, s. 149). Grunnlaget for det demokratiske livet er ifølge Dewey at ved å leve i et fellesskap lærer elevene respekt gjennom at de som enkeltpersoner må ta hensyn til andre gjennom det de selv gjør. Det å leve som demokratisk deltakende individer vil komme frem som et resultat av en undervisning der elevene har lært ved å praktisere demokrati (Imsen, 2016, s. 149; Stray, 2011). Ifølge Cohens er demokrati et samfunn der medlemmene har mulighet til å delta enten direkte eller indirekte i beslutninger som angår dem (Solhaug & Børhaug, 2012, s. 30).

2.2.1.1 Dialogdemokrati

Jeg velger å se nærmere på dialogdemokrati, også kalt deliberalt syn på demokrati for å utvide min demokratiforståelse ytterligere (Solhaug & Børhaug, 2012, s. 31). Deliberasjon er ifølge Gutmann grundige og inkluderende drøftinger (Bøyum, 2013, s. 351). Samtalen og diskusjonen er nøkkelen til løsninger og er grunnsteiner for at elever skal opparbeide seg demokratisk dannelse. Derfor ser jeg dialogdemokrati som vesentlig for at elever skal bli demokratisk handlende. Utgangspunktet for demokrati er ifølge Dewey at medlemmene har felles interesser og at det derfor foregår kommunikasjon og samhandling (Imsen, 2016, s. 149). Dette underbygges av Gutmann som sier at for å holde demokratiet levende er det avgjørende at deliberasjon ikke stopper opp (Bøyum, 2013, s. 534). Mennesker er avhengig av å skape behov for å løse oppgaver i fellesskap (Solhaug & Børhaug, 2012, s. 39).

2.2.2 Demokratisk medborgerskap

Begrepet demokratisk medborgerskap er oversatt fra det engelske ordet citizenship. På engelsk er det vanlig å skille mellom the citizen som viser til borgeren, tilnærmet lik det norske statsborgerskapsbegrepet, og citizenship som kan oversettes til å være en borger blant andre borgere (Stray, 2011, s. 14, 45-46). Begrepet omfatter sivilsamfunnet og det vektlegges samhandling med andre i samfunnet. Ifølge Solhaug og Børhaug tar begrepet for seg at du skal gi lojalitet til staten i form av deltakelse, og at du får igjen juridiske rettigheter og beskyttelse (2012, s. 45). Madsen og Biseth vurderer en demokratisk medborger til en som både skal ha rettigheter og muligheter til å gjøre noe med sitt eget liv, samtidig som personen har ansvar og forpliktelser til å delta i og å ta vare på fellesskapet (Madsen & Biseth, 2014, s.16).

2.2.2.1. Tynt og tykt medborgerskap

Innenfor medborgerskapslitteraturen trekker man gjerne et skille mellom tynt og tykt medborgerskap. Innenfor tynt medborgerskap er rettigheter overordnet og individet er passivt. Individet har selv frihet til å ta egne valg, og valgene ses på som rettigheter, ikke

plikter. I en slik forståelsesramme blir skolens oppgave begrenset til å overføre kunnskap (Stray, 2011, s. 54-56).

Innenfor tykt medborgerskap er individet aktivt og har maksimale rettigheter. Samfunnet og fellesskapet er den viktigste politiske og sosiale enheten den enkelte deltar i. Det er umulig å forstå individ og fellesskap uavhengig av hverandre. Rettigheter og plikter er her sidestilt og individet har plikter både overfor staten og andre borgere. Å delta i politiske prosesser og i samfunnslivet generelt ses på som et politisk ideal. Fra tynt medborgerskap der skolen kun skal overføre kunnskap, har den innenfor tykt medborgerskap utviklet seg til å fremme moral og dyder. Dyder er her handlinger som er positivt for samfunnet og fellesskapet. Overordnet i samfunnet er moral i motsetning til tynt medborgerskap der lover er overordnet (Stray, 2011, s. 54-56). Stray klargjør demokratibegrepet gjennom tynt og tykt medborgerskap på en måte som bidrar til å utvikle min problemstilling.

2.3 Demokratiske medborgere i skolen

Opplæring til demokratisk medborgerskap kan forstås som å utvikle evne til å leve sammen i et demokrati og bevissthet om hva som kjennetegner demokratisk praksis (Stray, 2011, s. 45; Solhaug & Børhaug, 2012, s. 30; Imsen, 2016, s. 149). Det er i skolen og gjennom opplæringen at elevene skal lære å leve sammen, og skolen skal være en arena å øve seg på og få praktisk tilnærming til å leve som demokratiske borgere. I skolen skal elevene kunne øve på å skape, utvikle og ytre meninger som kan brukes til argumentasjon. Læreren har mulighet til å legge til rette for at det elevene lærer kan være verdifull læring som kan benyttes senere i livet gjennom aktivt demokratisk medborgerskap (Stray, 2011, s. 45-46).

2.3.1 Opplæring om, for og gjennom demokrati

For å kunne besvare min problemstilling ønsker jeg å finne ut hvordan demokratiopplæringen kan foregå for at elevene skal bli aktive demokratiske medborgere.

Jeg bruker Strays tredelte modell for opplæring til å bli demokratiske medborgere. Utgangspunktet for modellen og min oppgave er at demokratisk medborgerskap kan læres (Stray, 2011, s. 107). De tre nivåene i modellen er læring *om* demokrati, læring *for* demokratisk deltakelse og læring *gjennom* demokratisk deltakelse (Stray, 2012, s. 21). Nivåene bygger på hverandre der opplæring *om* demokrati kun er kunnskapskompetanse, noe elevene kan bli testet i og ofte blir testet i. Dette er kunnskap som er viktig for å kunne forstå hvordan det samfunnet vi lever i fungerer. Dette nivået bevisstgjør blant annet elevene på hvilke rettigheter og plikter de har (Stray, 2011, s. 107-108; Stray, 2012, s. 21).

Opplæring *for* demokrati utvikler en holdning- og kunnskapskompetanse hos elevene. Dette blir ofte omtalt som allmenndanning. Elevene skal gjennom dette nivået utvikle ferdigheter som kommunikasjon og kritisk tenkning. Det er viktig at dette nivået blir utviklet innenfor alle fag i skolen. I det siste nivået, opplæring *gjennom* demokrati får elevene handlingskompetanse. Her skal elevene prøve seg. Også dette kan skje i alle fag, og gjerne på tvers av flere fag. I dette nivået kommer i tillegg praksiserfaringer fra samfunnet utenfor skolen inn (Stray, 2011, s. 107-108; Stray, 2012, s. 21).

Medborgerskap som et pedagogisk begrep inkluderer læring, praktiske erfaringer og tilegnelse av demokratisk kompetanse (Stray, 2011, s. 106). Madsen og Biseth forklarer demokratisk kompetanse som de uenighetene i diskusjonen som får deltakerne til å reflektere over egne meninger og deres begrunnelser (Madsen & Biseth, 2014, s. 15-16). Både Stray og Madsen og Biseth konkluderer med at vi må diskutere, altså praktisere demokratiet for å bli demokratiske medborgere (Stray, 2011, s. 106; Madsen & Biseth, 2014, s. 15-16).

2.4 Oppsummering

Opplæringslova og LK06 setter en ramme for skolens praksis. Her står det tydelig at opplæringen skal fremme demokrati. I LK06 står det at alle elever skal lære å treffe valg av

fornuft og utvikle evne til demokratisk deltaking. Samfunnsfag skal stimulere og gi erfaring med aktivt medborgerskap og demokratisk deltaking. Stray stiller seg kritisk til at læreplanen er så sammensatt at demokratibegrepet blir uklart. Hennes bidrag er å presentere en mer operasjonell modell. Arbeidet med ny generell del av læreplanen har fanget opp det samme og forslaget prøver å forbedre dette.

Denne oppgaven søker å utforske mulighetsrom for demokratisk opplæring i skolen, og jeg har her valgt å tolke en forståelse av demokrati som en måte å leve sammen på. Her står samtale om fellesskapet sentralt. Demokratisk deltakelse er rettigheten til å delta aktivt i det demokratiske samfunnet. For at elever skal få mulighet til å bli demokratiske medborgere gjennom opplæringen i skolen er opplæringen ifølge Stray nødt til å skje *om, for* og *gjennom* demokrati. Det er ikke tilstrekkelig med opplæring i kun en av disse da alle tre bygger på hverandre. Denne teorien er grunnlaget i denne oppgaven og er mitt utgangspunkt for samtaler med mine informanter.

3. Metode

Dette kapitlet tar først for seg mitt valg av metode. Videre begrunner jeg valget av teori og begrunnelsen for valg av kvalitativt forskningsintervju. Jeg redegjør for fokuset jeg har valgt i intervjuet før jeg forklarer utvalget jeg har gjort av informantene. Til slutt skriver jeg om hvordan jeg har tatt hensyn til det forskningsetiske under og i etterkant av intervjuene.

3.1 Valg av metode

Jeg har valgt å skrive denne oppgaven som en litteraturstudie med tilknyttede dybdeintervjuer. Litteraturstudien har to innganger: styringsdokumentene som danner grunnlaget for undervisning, og teori og faglitteratur som omhandler jobbing med demokrati i skolen. I tillegg til dette bruker jeg tre dybdeintervjuer med utgangspunkt i en kvalitativ metode. Med intervjuene ønsker jeg å fange opp meninger og opplevelser til ulike lærere (Dallan, 2015, s. 113). Jeg er nysgjerrig på læreres metoder og hvilke oppfatninger lærere har om demokratiarbeid i skolen.

3.1.1 Valg av teori

I min litteraturstudie har jeg valgt Stray (2011 og 2012) som min hovedreferanse. Jeg har sett på bidrag fra Madsen og Biseth (2014) og Solhaug og Børhaug (2012), men har funnet at det er Stray som omhandler mitt valg av tema og problemstilling på en best måte da hun analyserer demokratibegrepet i LK06, samt har laget en modell for opplæring til demokratiske medborgere. Jeg bruker også andre forfattere for å underbygge og komme med annen faglitteratur der dette er nødvendig.

3.1.2 Kvalitativt forskningsintervju

Jeg har valgt å utføre kvalitativt forskningsintervju med tre lærere, og lar disse være representanter på hvordan lærere jobber med demokratiopplæring i skolen. Hensikten med et

kvalitativt forskningsintervju er å få frem intervjupersonens beskrivelser av hverdagsverden og livssituasjon for så å kunne tolke dem i forskningen (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2011, s. 135 og Dallan, 2015, s. 153). Jeg har valgt å gjennomføre semistrukturerte intervjuer. I slike intervjuer har forskeren laget en overordnet intervjuguide som skal være utgangspunkt for intervjuet. Forskeren fokuserer på opplevelsen til informanten, varierer spørsmål, stiller oppfølgingsspørsmål og kan hoppe frem og tilbake i spørsmålene underveis i intervjuet. Gjennom min intervjuguide fikk jeg mulighet til å styre samtalen (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2011, s. 137; Kvale & Brinkman, 2015, s. 44). Jeg ville at mine informanter på forhånd skulle vite hvilket tema og hva det var jeg ville oppnå med oppgaven slik at de kunne være forberedte. Jeg synes også det var viktig å kunne vinkle samtalen i den retningen jeg synes passet ut fra hva informantene svarte underveis.

3.1.3 Fokuset i intervjuguiden

Intervjuguiden bestod av ti hovedspørsmål som jeg delte inn i tre deler. Jeg hadde også notert en del oppfølgingsspørsmål som skulle komme som en naturlig del av samtalen. Jeg ønsket å dele opp intervjuet i tre deler da dette ble mer strukturert for både meg og informantene. Den første delen omhandlet deres tolkning av demokrati og medborgerskap som begrep og hvordan de jobbet med demokrati i klasserommet. Jeg ønsket å undersøke om demokratijobbing var noe lærerne var bevisste på og om det ble sett på som en viktig del av undervisningen. Dette var den absolutt største delen av intervjuet. Den andre delen av intervjuet bestod av spørsmål om hva lærerne mente var den kunnskapen elevene skulle ha for at de skulle kunne bli aktive i samfunnet. I den siste delen av intervjuet lurte jeg på om hvordan demokratiforståelsen blant lærerne på skolen for øvrig var og om dette var noe som var sammenfallende blant lærerne og som ble diskutert. Intervjuguiden ligger som vedlegg 1 til oppgaven.

3.1.4 Utvalg av informanter

Jeg ønsket å få mye data fra et begrenset antall informanter, og valgte derfor å intervju tre lærere. De gjennomførte tre intervjuene er for få til å på noen måte fremstå som

representative for all norsk demokratiundervisning, men gir et innsyn i hvordan undervisningen foregår i praksis. Dette forholdet understreker Johannessen, Tufte og Christoffersen (2011, s. 104). Intervjuene kan korrigere og utvide min tolkning av læreplanverket og faglitteratur.

Jeg tok kontakt med tre lærere som jeg kjente til som jobber i ungdomsskolen. I utvelgelsen vektla jeg erfaring i lærerjobben. Jeg ønsket å intervjuere lærere i samfunnsfag, men også lærere som ikke underviser i samfunnsfag for å få en bredere innsikt i demokratiopplæringen. To av lærerne jeg intervjuet jobber på samme skole. Dette gjorde jeg bevisst da jeg ville se likheter og ulikheter mellom ulike skoler. Den ene skolen jeg brukte informanter fra er en skole i Oslo, mens den andre skolen er en skole litt i utkanten av det sentrale Østlandet.

3.1.5 Etikk

Forskningsetikk handler om planlegging, gjennomføring og tilbakemeldingen av forskningen. Det er viktig å ivareta personvernet (Dallan, 2015, s. 94). Jeg har vært nøye med å holde mine informanter anonyme i denne oppgaven (Dallan, 2015, s. 102). Jeg har tydelig informert om deres frivillighet til å være med og muligheten til å trekke seg under hele prosessen. Alle mine informanter skrev under på et skriv, vedlegg 2, der jeg redegjorde for min oppgave og hva intervjuet skulle brukes til. I dette skrivet stod det også at det var lov til å trekke seg når som helst og at jeg skulle anonymisere dem i min oppgave. Jeg gjorde dem oppmerksomme på at jeg hadde taushetsplikt og at jeg måtte forplikte meg til de forskningsetiske retningslinjene.

3.1.6 Begrensninger i valg av arbeidsform

Tekstene jeg har valgt å studere har jeg studert med et klart formål, å finne ut hvordan demokrati uttrykkes i læreplanverket, og hva faglitteratur sier om hvordan

demokratiopplæringen kan foregå. Av intervjuene fikk jeg kun lærernes egen selvforståelse. For å øke validiteten kunne jeg observert lærerne i klasseromsundervisning, men det ga ikke denne oppgaven rom for. I en større oppgave når det kommer til både omfang av tid og ord, kunne jeg gått mer i dybden i studien av sentrale styringsdokument, faglitteratur og innhenting av data.

4. Presentasjon av funn

Intervjuene jeg hadde med lærerne ble transkribert og sammenfattet i flere prosesser. Jeg redegjør i dette kapitlet hva lærerne fortalte meg om sin demokratiopplæring. Jeg har delt kapitlet i to der jeg i første del formidler lærernes forståelse av begrepene demokrati og medborgerskap før jeg går over til lærernes oppfatning av hvordan demokratiopplæringen fungerer ved sine skoler.

4.1 Lærernes forståelse av demokrati og medborgerskap

I både Opplæringslova og Kunnskapsløftet står det at opplæringen skal fremme demokrati og jeg var interessert i å vite hva mine informanter la i dette uttrykket. Slik jeg tolker det forstod de begrepet på omtrent samme måte. Jeg synes lærer 1 sa det på en god måte: ”Jeg mener jo det er den undervisninga og læringa du gir elevene på alle kanter som skal vise elevene hva demokrati er i praksis”. Lærer 3 sa omtrent det samme og ga eksempler som å bruke elevene i valg av metoder, inkluderende dialog og utviklingsarbeid. Lærer 2 var opptatt av at elevene skulle lære å danne og fremme egne meninger slik at de kunne ytre seg offentlig. Læreren nevnte norskfaget som en god arena der de jobber med argumentasjon og språkbruk.

Jeg ønsket å få en innsikt i hvordan lærerne forstod begrepet medborgerskap da dette hverken forklares eller utdypes i LK06. Mine informanter mente alle tre at i medborgerbegrepet lå det at elevene skulle være deltakende i samfunnet, ta aktive valg og ha egne meninger og tørre å fremme og stå for disse. ”Alle er en del av samfunnet og vi må se på det som et felles ansvar” uttrykte lærer 1. Lærer 3 la i tillegg vekt på at det å føle at elevene er en del av et fellesskap og at de føler at de har påvirkningskraft, innflytelse og ansvar vil også få elevene til å faktisk bli medborgere i samfunnet.

Etter å ha lest faglitteratur til denne oppgaven har jeg forstått at mange skoler ikke har felles demokratiforståelse. Jeg ønsket derfor å undersøke om dette var tilfelle på de to skolene

mine informanter jobber på. På den skolen der to av mine informanter jobber, fikk jeg inntrykk av at demokratiforståelse aldri var noe som ble diskutert og drøftet i samlinger. Den ene læreren savnet dette i noen sammenhenger, særlig med tanke på elevmedvirkning. Begge trodde likevel at lærerne på skolen hadde noenlunde lik forståelse av begrepet. Ut fra det jeg forstod ble det heller ikke på den andre skolen diskutert demokrati på denne måten. Læreren poengterte likevel at mange av lærerne på skolen hadde felles verdier som hun mente var viktig for å få en best mulig demokratiopplæring.

4.2 Lærernes oppfatning av demokratiopplæringen ved sin skole

Lærerne forstod demokratiopplæringen i skolen ut fra to perspektiv. Hvordan demokratiet fremstår i samfunnet var på den ene siden vesentlig. Demokratibegrepet og demokrati som politisk system ble her vektlagt. Slik jeg oppfattet lærerne var demokrati noe som hele tiden skapes og er i endring. Lærerne så den norske styringsmodellen som grunnlaget for opplæringen, selv om to av lærerne nevnte at andre styringsformer var vesentlig for å forstå hvordan vårt demokrati fungerer. Det å kjenne til den demokratiske historien og forstå at dette har sammenheng med hvordan landet fungerer i dag så de på som viktig. I tillegg vektla de at skolen skulle være opptatt av det dagsaktuelle.

På den andre siden så lærerne på demokrati som foregikk i klasserommet. Elevrådet og hvordan skolen skulle diskutere saker med elevene ble nevnt av alle lærerne. Elever fra den ene skolen deltok i barn- og unges kommunestyre og dette ble vektlagt her. Lærer 1 og 3 trakk frem elevmedvirkning som vesentlig i demokratiopplæringen og lærer 1 og 2 synes lærerne skulle bli flinkere til å informere elevene at de drev med elevmedvirkning og demokrati når de gjorde det. Lærerne så det som skuffende at de jobbet med elevmedvirkning og elevdemokrati gjennom hele skolegangen, mens elevene svarte de aldri hadde vært borti noe liknende hvis de ble spurt. Lærer 2 eksemplifiserte elevmedvirkning med felles klasseregler som ble laget av elevene i begynnelsen av 8. klasse.

Til spørsmålet om lærerne var bevisste og tenkte mye over demokratijobbingen i klasserommet, fikk jeg veldig forskjellige svar. Lærer 1 svarte ”nei, egentlig ikke”, mens lærer 3 svarte at ”alle aspekter ved demokrati i klasserommet er jo viktig”. Lærer 1 la til at det kom naturlig i mange sammenhenger, særlig med tanke på vurdering og å sette opp vurderingskriterier i fellesskap, noe denne læreren syntes var viktig. Lærer 3 tenkte mye over hvordan skolen både i de enkelte fagene, men også som en helhet skulle oppdra elevene til en grundig demokratiforståelse. Lærer 1 synes det var viktig å jobbe med demokrati i skolen selv om hun ikke tenkte så mye over det i skolehverdagen. Det å påvirke elevene til å kunne bruke sin stemme i samfunnet, ”ikke nødvendigvis til å stemme politisk, men å bruke den stemmen de har i det samfunnet de er en del av”. Hun trakk frem at det å lære å stå for sine egne meninger er vesentlig. Lærer 2 var også bevisst sin demokratijobbing i klasserommet og la særlig vekt på det politiske aspektet og synes det var viktig at elevene skjønnte at de hadde en mulighet til å påvirke i samfunnet som ”helt vanlige” personer. Læreren eksemplifiserte med at en ikke trenger å sitte på Stortinget for å påvirke lokalmiljøet.

4.3 Oppsummering

Lærerne jeg intervjuet var stort sett enige om demokratiopplæringen i skolen. I oppgaven med å fremme demokrati fokuserte de på å vise elevene hva demokrati er i praksis ved blant annet at elevene selv skulle ytre egne meninger. I oppgaven med å få elevene til å bli medborgere fokuserte de på at elevene skulle være deltakende i samfunnet og ta aktive valg. På skolene de arbeidet trodde de at de aller fleste lærerne hadde lik demokratiforståelse uten at dette var noe som ble diskutert.

Demokratiopplæring i skolen er etter lærenes oppfatning delt i to: styringsformer og begrepsinnlæring, og elevmedvirkning. Her deler altså lærerne inn demokratiopplæringen i opplæring *om* og opplæring *gjennom* demokrati. Når det kom til bevisstheten rundt demokratijobbingen, fikk jeg ulike svar, men sammenfallende var at opplæringen kommer som en naturlig del av undervisningen i mange sammenhenger.

5. Drøfting

I dette kapitlet ønsker jeg å drøfte hva mine informanter legger i begrepene demokrati og medborgerskap og hvordan de jobber med demokrati i klasserommet opp mot relevant teori. Jeg vil i tillegg drøfte forslaget til ny generell del av læreplanen opp mot den gjeldende læreplan.

5.1 Drøfting av problemstillingen i forhold til lærerne

Tidligere i denne oppgaven ble det trukket frem at demokrati er en måte å leve sammen på. Her står samtale om fellesskapet sentralt, noe dialogteoretikere som Dewey og Habermas vektlegger. Opplæringen skal, slik det står i både Opplæringslova og Kunnskapsløftet, fremme demokrati. For at elevene skal bli aktive demokratiske medborgere er en avhengig av at hver enkelt elev får opplæring *om, for* og *gjennom* demokrati (Stray, 2012, s. 21).

For å kunne besvare min problemstilling er det avgjørende å forstå hva lærerne legger i det å utdanne demokratisk handlende elever og aktive medborgere. I tillegg til hjelpe meg å besvare min problemstilling, er også dette viktige begrep for å forstå lærernes undervisning i demokratiopplæringen. Jeg velger å drøfte disse under samme punkt da de går mye inn i hverandre.

Slik jeg forstår mine informanter har de en todelt oppfatning av begrepet å fremme demokrati. På den ene siden oppfattes det som skolens oppgave. Lærerne skal gjøre elevene oppmerksomme på at de har en stemme i samfunnet og at de etter hvert også vil ha et ansvar for å drive samfunnet videre. Lærerne formidler gjennom denne oppfatningen at de selv står inne for en demokratioppfatning der alle har mulighet til å delta samtidig som det er viktig å bidra til at elevene bruker denne stemmen. På den andre siden oppfattes begrepet som å lære å sette ord på egne meninger. Innenfor et slikt perspektiv vil demokratiopplæring innebære at elevene stimuleres til å vite hvordan en skal komme frem til personlig meninger, for så å

sette ord på det en mener og deretter ytre den til andre. I dette ligger det også hvordan en skal tørre å ha sin egen mening i samfunnet selv om mange er uenige med deg.

Å utdanne aktive medborgere forstod lærerne som å lære elevene å ta ansvar for egne valg. Målet skulle være at elevene skulle bli reflekterte borgere som skulle ta aktive valg og ha egne meninger. Jeg forstod at lærerne så på deres lærerrolle som både det å skulle lære elevene konkret kunnskap, men også det å skulle oppdra elevene til å bli medborgere.

Jeg hadde tre ulike intervjuer og tre ulike informanter som tolket demokratiet på hver sin måte. Det var mange av verdiene og holdningene som gikk igjen, selv om de var svært ulike. To av informantene så på skolen og samfunnet i nær sammenheng som avhengig av hverandre. Den siste informanten så skolen litt mer som en institusjon for seg selv. Skolen ble brukt i alle eksempler på demokratiet. Slik jeg forstod det var det viktigere å vise elevene at skolen var en demokratisk institusjon i praksis der de kunne ha innflytelse, enn at elevene kunne ha innvirkning på samfunnet for øvrig. Av de to som så på skolen og samfunnet i nær sammenheng, var den ene veldig opptatt av samfunnet rundt skolen. Det var viktig at elevene skulle delta i samfunnet med sin stemme både ved å stemme ved valg, men også ved å uttrykke sine meninger. Skolen var her en brikke i samfunnet og det var viktig å ta med samfunnsaktuelle problemstillinger, og særlig de debattene som engasjerte elevene inn i klasserommet. Den siste intervjupersonen hadde etter min mening en fin balanse mellom disse to perspektivene. Her var både skolen og samfunnet rundt viktig, og det var viktig at elevene forstod betydningen av demokratiske prosesser i klasserommet for å kunne forstå hvordan de demokratiske prosessene fungerer i samfunnet ellers.

5.2 Drøfting av problemstilling opp mot teori

Hvordan mine informanter jobbet med demokrati i klasserommet så jeg også på som avgjørende for å kunne besvare min problemstilling. Stray hevder at for at opplæringen skal

fremme demokrati, må opplæringen foregå *om*, *for* og *gjennom* demokrati (Stray, 2011, s. 107). Jeg vil derfor se på hvordan mine informanter jobber med demokratiopplæring i lys av Strays teori. Stray forklarer modellen ved at de tre nivåene bygger på hverandre der det første nivået er opplæring *om* demokratiet, deretter kommer opplæring *for* demokratisk deltakelse og til slutt har vi opplæring *gjennom* demokratisk deltakelse (Stray, 2011, s. 107). I gjennomføringen av mine intervjuer virket det ikke som om noen av lærerne var klar over Strays modell. Likevel forstod jeg det som at lærerne enten underviste eller forsøkte/ ønsket å undervise etter denne modellen. Det var noen forskjeller i hva lærerne la i de ulike nivåene å undervise på.

Jeg følger i denne drøftingen Strays nivåinndeling og begynner med opplæring *om* demokrati. Jeg tolker eksempler som kunnskap om samfunnet slik det fremstår i dag og hvordan samfunnet har blitt gjennom et historisk perspektiv som undervisning *om* demokrati. Lærerne nevner også ved ulike anledninger at den demokratiske opplæringen skal inneholde ulike styringsstrukturer, hva som skiller diktatur og demokrati og at det finnes rettigheter og plikter i samfunnet. Dette er alle gode eksempler på opplæring *om* demokrati. Jeg synes dette viser at alle lærerne er opptatt av at elevene skal ha med seg et grunnlag for å forstå det samfunnet vi lever i (Stray, 2011, s. 107). Dette er den teoretiske bakgrunnen, og det er knyttet til den kognitive læringen som fører til kunnskapsakkumulasjon som kan testes (Stray, 2012, s. 22).

I opplæringen *for* demokratisk deltakelse er verdi- og holdningskompetanse viktig. Dette er kunnskap som ikke er knyttet til spesielle fag, og kan derfor gjennomføres i alle fag (Stray, 2012, s. 22-23). Jeg finner i mine intervjuer eksempler som hvilke rettigheter det følger med å være en del av et demokrati og hvordan vi skal klare å bruke dem. En av mine informanter sa at det var viktig ”å føle seg som en del av et fellesskap og føle at man har påvirkningskraft, innflytelse og ansvar” for å kunne bli en aktiv medborger. Det å få en innsikt i at du som elev faktisk har en betydning og at du faktisk kan gjøre endringer er vesentlig.

Opplæring *gjennom* demokratisk deltakelse er den praktiske tilnærmingen elevene får. Lærerne nevnte her elevråd, ulike måter å gjennomføre elevmedvirkning og øve på argumentasjon. En av lærerne trakk inn norskfaget som en viktig arena for å lære seg det å kunne argumentere i samfunnet. Dette er viktige forutsetninger for å lære å skape, ytre og fremme egne meninger i et demokrati.

I mine analyser av intervjuene finner jeg som vist ovenfor eksempler på opplæring *om*, *for* og *gjennom* demokrati. Gjennom samtalene jeg hadde med lærerne virket opplæring *om* demokrati som det som ble vektlagt mest i den ordinære demokratiundervisningen, men de hadde med seg opplæring *for*, og *gjennom* demokrati som gjennomgående temaer i undervisningen generelt.

5.3 Drøfting av ny og gjeldende generell del opp mot Strays teori

Jeg ønsker å se på forskjellene i det demokratiske oppdraget til skolen i den gjeldende generelle delen til læreplanen og den nye som nå er ute på høring for å kunne se om det er noen forskjell i mulighetsrommet lærerne har og vil få til å utdanne aktive og demokratiske medborgere.

Den generelle delen er som tidligere nevnt fra 1993, mens de to andre delene i læreplanen ble tilført læreplanen i 2006. Dette forklarer noe av Strays problematisering av to ulike definisjoner av demokratibegrepet. Selv om læreplanverket skal virke helhetlig, er generell del skrevet over ti år før resten av læreplanen. Et av målene med forslaget til ny generell del er å minske dette gapet mellom den generelle delen i den eksisterende plan og den resterende planen. I gjeldende generell del fra 1993, blir den felles bakgrunnsinformasjonen for medlemmene av et demokratisk fellesskap sett på som kjernen for kommunikasjonene mellom medlemmene. ”Opplæringen har en hovedrolle i å formidle denne felles

bakgrunnsinformasjonen - den dannelsen alle må være fortrolige med om samfunnet skal forbli demokratisk og samfunnsmedlemmene myndige” (Utdanningsdirektoratet, 2015a, s. 15). Av denne teksten kan vi se at det er opplæring *om* og *for* demokratiet som står i fokus. Det står ikke hverken eksplisitt eller implisitt i teksten at elevene skal få tilgang til opplæring gjennom å få prøve det ut i praksis.

I utkastet til ny generell del blir begrep som praksis, praktisere og aktiv deltakelse brukt flere ganger. Dette tydeliggjør opplæring *gjennom* demokrati og at Deweys ”learning by doing” står i fokus. Stray sier at dette er utrolig viktig for at elevene skal få en fullverdig demokratisk dannelse (personlig kommunikasjon, 25. april 2017). Kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen uttalte i en pressemelding 13. mars 2017 at ”skolens doble samfunnsoppdrag – med både danning og utdanning – er viktigere enn noen gang. Det er i en tid hvor ekstremisme truer viktigere enn noensinne å fremme demokratiet” (Regjeringen, 2017). Dette skal i følge kunnskapsministeren komme tydelig frem i den nye generelle delen i læreplanen (Regjeringen, 2017).

Ifølge Stray er det mye som tyder på at den demokratiopplæringen som finner sted i skolen i dag er nettopp opplæring *om* og *for* demokrati og det er derfor viktig at aktiv deltakelse med demokratiet blir presisert (personlig kommunikasjon, 25. april 2017). Dette likner mye på det jeg kom frem til i min undersøkelse, selv om mine informanter vektla opplæring *om* i høyere grad enn *for*. Innenfor opplæring *gjennom* demokrati ble elevmedvirkning av mine informanter eksemplifisert ved å lage felles vurderingskriterier som stod i fokus i klasserommet. Alle lærerne nevnte elevråd og ved den ene skolen ble det også nevnt barn- og unges kommunestyre. Dette er viktige demokratiske organer knyttet til skolen, men sammenfallende for begge er at det kun er et fåtall av elevene som får nyttiggjort seg av denne praktiseringen av demokratiet.

5.4 Oppsummering

Mine informanter forstod det å fremme demokrati i skolen både som å gjøre elevene oppmerksomme på at de har en stemme i samfunnet og ansvaret de har for å bruke denne, og som at det var viktig å lære å sette ord på egne meninger. En aktiv medborger var ifølge lærerne en som tok ansvar for egne valg i samfunnet. Lærernes jobb i skolen var å lære elevene konkret kunnskap om demokrati, samtidig som de skulle oppdra elevene til å bli medborgere i samfunnet. Slik jeg forstod at lærerne jobbet, stod først og fremst opplæring *om* demokrati i fokus selv om ønsket for opplæring *gjennom* demokrati var sterkt. Dette kom inn i all undervisning, og ikke kun i den samfunnsfaglige demokratiundervisningen.

Utkast til ny generell del av læreplanen implementerer ifølge Stray viktige begreper som å praktisere demokrati. Dette støtter seg også på Deweys demokratiforståelse, og kan gjøre det lettere for lærere å faktisk lære opp elevene både *om*, *for* og *gjennom* demokrati.

6. Avslutning og konklusjon

Problemstillingen i oppgaven etterspør hvordan LK06 etablerer mulighetsrom for lærere til å utdanne demokratisk handlende elever og aktive medborgere. Gjennom litteraturstudie av sentrale styringsdokumenter og teori som omhandler arbeid med demokrati i skolen, samt dybdeintervjuer av tre ungdomsskolelærere besvarer jeg min problemstilling.

Jeg har sett nærmere på hvordan demokratibegrepet blir behandlet i Opplæringslova og hvordan det i LK06 er todelt. Denne todeltheten forsøkes å minskes gjennom utkast til ny generell del i læreplanen. Jeg har videre gjort rede for mitt syn av demokrati med utgangspunkt i Dewey som sier at demokrati er en måte å leve sammen på, og at skolen skal være en arena der elever får praktisert denne kunnskapen. Jeg har videre lagt vekt på Strays modell for opplæring *om, for* og *gjennom* demokrati. I mine dybdeintervjuer har jeg funnet at særlig opplæring *om* demokrati blir vektlagt i skolens demokratipraksis, mens opplæring *gjennom* demokratisk deltakelse blir vektlagt i all undervisning.

Ifølge mine informanter skal skolen informere elevene om at de har en stemme i samfunnet og et ansvar for at samfunnet skal fungere i fremtiden. Skolen skal lære elevene å argumentere og ha egne meninger slik at elevene blir demokratiske medborgere. Jeg vil si at lærere i dag har et stort mulighetsrom for å utvikle aktive demokratiske medborgere, men at dette mulighetsrommet blir større jo mer lærerne vet om demokratisk medborgerskap. Videre vil jeg tro at mulighetsrommet blir ytterligere utvidet gjennom utdypningen i ny generell del av læreplanen.

Litteraturliste

Bøyum, S. (2013). *Amy Gutmann: Deliberasjon som dannelsesideal*. I I. S. Straume (Red.), *Danningens filosofihistorie* (s. 347-356). Oslo: Gyldendal Akademisk

Dallan, O. (2012). *Metode og oppgaveskriving*. (5. utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk

Fagsider. (1995). *Det løpende mennesket I læreplanens forståelse av livet*. Hentet fra <http://www.fagsider.org/sw/artikler/laereplan93.htm>

Imsen, G. (2016). *Lærerens verden* (5. utg.). Oslo: Universitetsforlaget

Johannessen, A., Tuft, P. A., Christoffersen, L. (2011). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Abstrakt forlag

Koritzinsky, T. (2014). *Samfunnskunnskap: fagdidaktisk innføring*. Oslo: Universitetsforlaget

Kunnskapsdepartementet. (2017). *Høring: Overordnet del – verdier og prinsipper*. (Høringsbrev av 10.03.2017). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/ac9720408d464a83a7926f33dbcb7616/horingsutkast-fra-kunnskapsdepartementet-10.03.17--overordnet-del---verdier-og-prinsipper.pdf>

Kvale, S., Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju* (3. utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk

Madsen, J. & Biseth, H. (Red.). (2014). *Må vi snakke om demokrati? Om demokratisk praksis i skolen*. Oslo: Universitetsforlaget

Opplæringslova, LOV-1998-07-17-61. (2017). Hentet fra <https://lovdata.no>

Regjeringen. (2017). *Verdiløft i skolen*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/verdiloft-i-skolen/id2542689/>

Solhaug, T. & Børhaug, K. (2012). *Skolen i demokratiet: demokratiet i skolen*. Oslo: Universitetsforlaget

Stray, J. H. (2011). *Demokrati på timeplanen*. Bergen: Fagbokforlaget

Stray, J. H. (2012). Demokratipedagogikk. I K. L. Berge, & J. H. Stray (Red.). (2012). *Demokratisk medborgerskap i skolen*. Bergen: Fagbokforlaget

Utdanningsdirektoratet. (2013). *Læreplan i samfunnsfag*. Hentet fra <http://data.udir.no/kl06/SAF1-03.pdf>

Utdanningsdirektoratet. (2009). *Demokratisk beredskap: Kortrapport om norske ungdomsskoleelevers prestasjoner og svar på spørsmål i den internasjonale demokratiundersøkelsen*. Hentet fra https://www.udir.no/Upload/Rapporter/2009/5/ICCS_kortrapport.pdf

Utdanningsdirektoratet. (2015a). *Generell del av læreplanen*. Hentet fra https://www.udir.no/globalassets/upload/larerplaner/generell_del/generell_del_lareplan_nynorsk.pdf

Utdanningsdirektoratet. (2015b). *Prinsipper for opplæringen*. Hentet fra <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/prinsipper-for-opplaringen2/laringsplakaten/>

7. Vedlegg

7.1 Intervjuguide

1. Hva er din forståelse av det å jobbe med demokrati i klassen?
2. Er demokratijobbing noe du er bevisst på og tenker mye over?
3. Synes du demokratijobbing er viktig? Hvorfor/ hvorfor ikke? Hva er det som er viktig?
4. Hva tenker du at det at opplæringen skal fremme demokrati betyr?
5. Hvordan jobber du med å fremme demokrati i klasserommet? Hvordan synes du det er?
6. Hvilken kunnskap mener du det er viktig at elevene har for at de skal bli aktive medborgere og demokratisk deltakende?
7. Har dere som jobber med samfunnsfag en felles demokratiforståelse? Og hvordan er det med lærerne på skolen?
8. Blir denne diskutert og snakket om på fagsamlinger/fellessamlinger og liknende?
9. Tilrettelegger skolens ledelse for en god demokratiopplæring?
10. Kunne du ha gjort noe annet hvis noe på skolen hadde vært gjort annerledes?

7.2 Samtykkeerklæring

Anne Hjørnegård Bjerke

E-post: annehbjerke@hotmail.com

Tlf.: 905 30 332

Hamar,
30.03.2017

Til lærere ved XXX ungdomsskole

Vedrørende prosjekt om demokrati i skolen til min bacheloroppgave

Mitt tema i bachelorarbeidet er demokratiopplæring i skolen. Jeg ønsker å undersøke mulighetsrommet for aktiv demokratisk dannelse gjennom klasseromspraksis i samfunnsfag, men også uavhengig av fagene. For å få kunnskap om dette vil jeg intervju ulike ungdomsskolelærere for å få en innsikt i hvordan lærer forstår begrepet og bevisstheten rundt demokratiopplæring både i klasserommet og i arbeidsfellesskapet.

Jeg trenger din skriftlige tillatelse for at du kan delta i intervju og for at jeg skal kunne bruke dine tilbakemeldinger i min forskning. Dette er en del av min bacheloroppgave ved Høgskolen i Innlandet.

Alle data som innhentes skal anonymiseres. Deltakelse er frivillig, du kan trekke deg når som helst uten begrunnelse.

Hilsen Anne Hjørnegård Bjerke

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt informasjon om forskningsprosjektet og bekrefter at jeg er villig til å delta i prosjektet.

.....
(sted, dato og underskrift)

Med vennlig hilsen fra:
Anne Hjørnegård Bjerke

Om personvern

Når det gjelder personopplysninger og personvern, vil jeg gjøre oppmerksom på følgende: Jeg har taushetsplikt, og alle opplysninger som samles inn vil bli behandlet konfidensielt. Som forsker plikter man å behandle informanter og materiale med respekt og i samsvar med faglige og forskningsetiske standarder.

Som forskere forplikter jeg meg også til å:

- følge normale retningslinjer for etikk i forskningsarbeid, jfr. Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (1999): *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, jus og humaniora*.
- sørge for at utskrifter fra intervjuer og feltnotater oppbevares på en forsvarlig måte slik at uvedkommende ikke kan få tilgang.